

ПРЕДДИПЛОМНАТА ПРАКТИЧЕСКА ПОДГОТОВКА НА СТУДЕНТИТЕ ОТ СПЕЦИАЛНОСТ „СОЦИАЛНИ ДЕЙНОСТИ“ ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА БАЗОВИТЕ СПЕЦИАЛИСТИ В ОРГАНИЗАЦИИ ЗА СОЦИАЛНА РАБОТА

**Гл. ас. д-р Александър Христов,
гл. ас. д-р Анета Рашева,
ас. д-р Русана Гаджанова**

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Настоящата публикация отразява етап от по-машабно изследване, свързано с теоретичната и практическата подготовка на студентите от Факултета по педагогика на СУ „Св. Климент Охридски“. Целта е да се представи мнението на базовите специалисти относно нивото на теоретичната и практическата подготовка на студентите от специалност „Социални дейности“, по време на преддипломната практика. Анкетното проучване е проведено с 21 души (17 жени и 4 мъже) от организации в сферата на социалните дейности на възраст от 25 до 65 години. Изследването е осъществено в рамките на преддипломната практика по социална работа през учебната 2023/2024 г. Обобщените и систематизирани данни показват, че почти 2/3 от базовите специалисти са удовлетворени и имат положителна оценка за теоретичната подготовка на студентите преди провеждането на преддипломната им практика. Респондентите считат, че студентите успяват да свържат и приложат натрупаните теоретични знания в реалната работа по време на практиката.

Ключови думи: преддипломна практика; базови специалисти; социална работа; професионална реализация

Въведение

Днес професионалното ориентиране и реализацията в полето на социалната работа налагат все по-нарастващи изисквания не само към валидирането на профилирани теоретични знания, но и към практическите умения, които един социален работник следва да придобие по време на обучението си и постоянно да развива.

В последно време все по-често въпросите, свързани с качеството на образованието и практическата подготовка на студентите в професионално направление 3.4. Социални дейности, намират съществено място в редица изследвания и разработки на различни автори – L. Vekova (2022); L. Strakova, R. Simeonova, A. Genchev (2024). Те анализират съществуващите проблеми и предизвикателства, но конкретно от гледна точка на преддипломната практика се налага мнението, че у нас все още липсват ясно регламентирани от държавата практико-приложни стандарти, направляващи протичането на този финален етап от обучението на студентите по специалността.

Към момента в България получаването на квалификационна степен по професионално направление 3.4. Социални дейности се регламентира, единствено от действащите в момента изисквания на Наредба № 22 от 23 август 2019 г., определящи държавните образователни стандарти (ДОС) за придобиването на квалификация по професия „Сътрудник социални дейности“ от област на образование „Социални услуги“¹. В системата на висшето образование нормативната рамка за придобиване на образователно-квалификационна степен „Бакалавър“ по специалност „Социални дейности“ – социален работник, се регламентира чрез Закона за висшето образование и действащите за всяко висше училище индивидуално утвърдени учебни планове. Именно това е и основната причина в съдържанието си учебните планове (въпреки голямото съвпадение на изучаваните дисциплини между отделните университети в страната и заложената като продължителност практическа подготовка) да отразяват преди всичко различните виждания на академичните звена, ангажирани с обучението на студентите в направление „Социални дейности“ (Vekova, 2022, p. 415).

Важен елемент в цялостния процес по валидиране на професионалните знания и умения от студентите в прехода към тяхната професионална реализация е провеждането на преддипломната им практика. Тя е условие за допускането им до държавен изпит. Тук следва да се отбележи, че провеждането на преддипломната практика по социална работа все още остава нерегламентирано от държавата, като валидирането на професионални практически знания и умения, остава единствено в компетенциите на учебното заведение, което подготвя студенти по специалността.

Съществена роля в този специфичен процес имат базовите специалисти (практици) в организациите и структурите за социална работа, с които Факултетът има договорни отношения за провеждане на преддипломна практика. Тяхната задача в приложен аспект, от една страна, е да проверят знанията, уменията и компетентностите на студентите, придобити по време на тяхното обучение. От друга страна, те следва да им покажат как адекватно да ги прилагат в реални условия на терен, по профил или при конкретна работа по случай. Така с оглед на изложените констатации, както правилно

отбелязват някои автори, може да се каже, че условно техните практико-приложни цели следва да се конкретизират в две основни направления на професионалната (практическата) подготовка: **фундаментална** и тясно **профилиращата** (Petkova, Parvanova, Gospodinov, Ilieva 2019, p. 7).

Във Факултета по педагогика на СУ „Св. Климент Охридски“, съгласно действащия към началото на 2024 г. учебен план на специалност „Социални дейности“², практическите занятия на студентите (практикумите) започват с постепенна натовареност още от първата година (II семестър), като в края на учебния процес (VIII семестър) те имат две преддипломни практики (по профил) с обща натовареност от 300 часа (всичко 630 ч.). Основната цел при този начин на организиране и нейното провеждане (профилиране) е прякото взаимодействие между студента и базовия специалист наставник от съответната социална институция.

В процеса на практико-приложната им дейност базовият специалист не само наблюдава и наставлява неговите действия, но също така комуникира, проверява и оценява теоретичните му знания в процеса на цялостното им взаимодействие. В приложен аспект при необходимост той може да разяснява или коригира неговите действия, давайки му по голяма увереност при работа по конкретен казус или случай. Постепенното предаване на реални практически знания и умения от действащи социални работници спомага студентите в края на учебния процес, непосредствено преди края на дипломната си практика да добият достатъчна увереност и практическа компетенция (Kriviradeva, Parvanova 2020, p. 8). Именно тук, като специфичен и ключов аспект при провеждането на преддипломната практика на студентите в организациите за социална работа, са мястото и ролята на базовия специалист, които той заема във финалния етап от нейното провеждане. Разликата от учебния процес, където студентът поради неувереност или незнание може да получи незадоволителни или ниски резултати, е, че тук, на терен и в реална среда, базовият специалист не може да му позволи да прави/проявява сериозни грешки или компромиси. Начинът, по който базовите специалисти / социални работници взаимодействат – предават и оценяват практическите знания и умения, надграждайки опита на студентите по време на преддипломната практика, е онзи крайъгълен камък, около който се формират техните практически компетенции. Затова тяхната оценка и разбирането за ключовата им роля в цялостния процес на обучение, като важен и съществен елемент от този процес, добиват реалните си измерения в преддипломната практика, но често остават на заден план, като в повечето случаи са недооценени не само от студентите, но и от академичната общност.

Организация и методология на изследването

Настоящото изследване представя систематизирани и обобщени данни от анкетно проучване на мнението на базовите специалисти в организациите по

социална работа, с които Факултетът по педагогика на СУ „Св. Климент Охридски“ взаимодейства, относно нивото на теоретични знания и практическата подготовка на студентите в специалност „Социални дейности“. Основната цел на проведеното изследване е на принципа на обратната връзка да се установи и анализира как базовите специалисти оценяват теоретичната подготовка на студентите и нейното прилагане (на терен) при практическото провеждане на преддипломната практика. Получените резултати могат да допринесат за оптимизиране и повишаване на ефективността при подготовката на студентите за прехода към професионална реализация в полето на социалната работа.

Изследователският инструментариум, използван за проучване мнението на базовите специалисти относно преддипломната практическа подготовка на студентите, преход към тяхната професионална реализация, се основава на комплексно разработена уеббазирана анкетна карта. Общата матрица на анкетната карта е съвместно разработена от мултидисциплинарен екип по настоящия проект, като конкретно за целите на изследването в полето на социалната работа те са профилирано прецизирани от авторите. Изследването е проведено по време на преддипломната практика на студентите от Факултета по педагогика в специалност „Социални дейности“ в периода януари – февруари 2024 г. чрез индивидуално анкетно проучване. Анкетата включва 30 авторски въпроса, свързани с теоретичната и практическата подготовка на студентите при провеждането на преддипломната им практика. Проучването е доброволно и анонимно. Анкетното проучване е проведено с 21 базови специалисти (17 жени и 4 мъже) на възраст от 25 до 65 години от подадени към общо 29 организации в сферата на социалната работа, с които Факултетът по педагогика сътрудничи. Резултатите от мнението и оценките на базовите специалисти по социална работа са представени посредством аналитичен метод, таблици и диаграми.

Резултати от анализирания данни

Общи положения. В хода на проведеното изследване са констатирани няколко общовалидни закономерности в професионалните и социално-демографските характеристики на базовите специалисти по отношение пола, тяхната възраст, професионален опит в сферата на социалната работа и продължителност (години) работа със студенти. Резултатите очертаха няколко основни тенденции.

На първо място, прави съществено впечатление, че преобладаващата част от базовите специалисти, водещи практическо обучение и преддипломна практика на студентите в специалност „Социални дейности“, са жени (81%) (табл. 1).

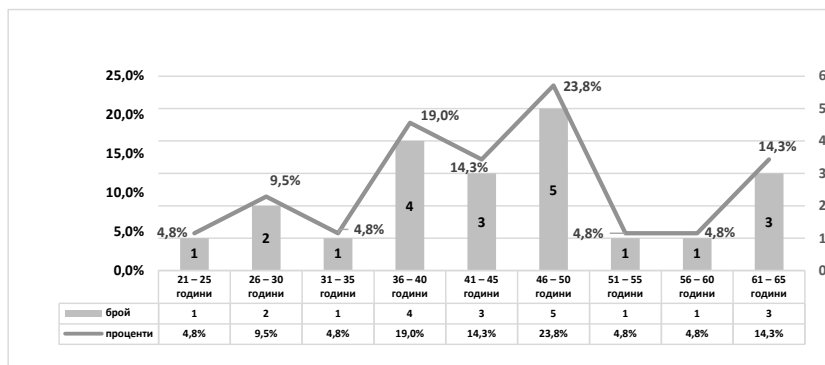
Таблица 1. Полово съотношение на специалистите, участващи в преддипломната практика по социална работа

Това вероятно е свързано с изискванията за професионалните и личностните качества на социалните работници, което, от своя страна, спомага за очевидното „феминизиране“ на професията.

На второ място, в нашето изследване отчетливо се забелязва налагащата се в последното десетилетие негативна тенденция, свързана с професионалното застаряване на социалните работници. Подобно на повечето професии, възрастовата граница и тук се колебае във високите стойности, като преобладаващата възраст е 36 – 65 г. (61,9 %) (табл. 2).

Таблица 2. Диаграма с процентно разпределение на възрастта при социалните работници, водещи преддипломната практика

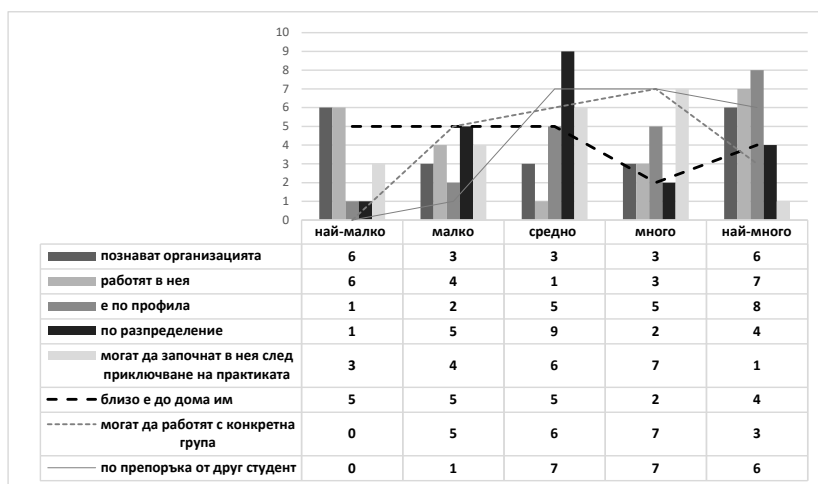
На следващо място тук, но в положителен аспект, може да се отчете фактът, че голяма част от изследваните лица са профилирани специалисти със значителен професионален опит в сферата на социалната работа, с над 10 години стаж (71,5%) (табл. 3).

Таблица 3. Представяне на данни за социално-демографския профил на базовите специалисти, осъществяващи преддипломната практическа подготовка на студенти

Пол		Възраст			Професионален опит в сферата на социалната работа			Години работа със студенти		
Жени	Мъже		Брой	%		Брой	%		Брой	%
81,0%	19,0%	21 – 25 години	1	4,8	1 – 5 години	4	19,0	0 години	1	4,8
		26 – 30 години	2	9,5	6 – 10 години	2	9,5	1 – 5 години	11	52,4
		31 – 35 години	1	4,8	11 – 15 години	6	28,6	6 – 10 години	6	28,6
		36 – 40 години	4	19,0	16 – 20 години	3	14,3	11 – 15 години	1	4,8
		41 – 45 години	3	14,3	21 – 25 години	3	14,3	16 – 20 години	1	4,8
		46 – 50 години	5	23,8	над 30 години	2	9,5	21 – 25 години	1	4,8
		51 – 55 години	1	4,8	-	1	4,8			
		56 – 60 години	1	4,8						
		61 – 65 години	3	14,3						
(17)	(4)		21	100		21			21	100

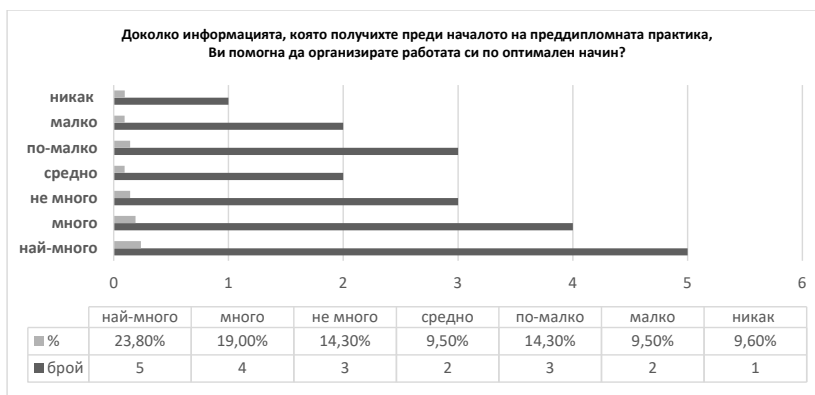
Конкретно, по отношение на анкетното проучване, при систематизацията и анализа на отговорите от основните въпроси, свързани с вижданията на базовите специалисти за критериите, от които студентите се ръководят при избора си за провеждането на преддипломната практика, се открояват определени закономерности. При тяхното групиране прави впечатление, че базовите специалисти виждат взаимозависимост между началния избор на студентите (по определения профил) за организацията, в която ще се провежда преддипломната практика, с това дали са я посещавали и я познават добре (57,2%), дали са работили в нея (47,6 %), или е в областта, която ги интересува (85,7%) (табл. 4).

Таблица 4. Представяне на систематизирани данни относно вижданията на базовите специалисти за критериите, от които студентите се ръководят при избора си за провеждането на преддипломната практика

До голяма степен тази информираност на студентите в определен смисъл помага на базовите организации и специалистите в тях да организират пълноценно работата си по оптимален начин при провеждането на преддипломната практика (66,6%) (табл. 5).

Таблица 5. Инфографика, показваща доколко информираността помага на базовите организации и специалистите в тях да организират пълноценно работата си по оптимален начин

Конкретизирайки същността и акцента на анкетното проучване, по-съществено и важно е да се отчете мнението на базовите специалисти относно тяхната удовлетвореност от работата им със студентите в профилираните социални институции. От отговорите на ключовите въпроси в този модул се вижда, че по-скоро удовлетворени или напълно удовлетворени от взаимодействието си със студентите в процеса на преддипломната практика са общо 76,1% от респондентите³. Това до голяма степен зависи от продължителността на практиката, която за 81% от изследваните лица е напълно достатъчна. Въпреки че към периода на проучването само 9,5% от анкетираните смятат, че преддипломната практика е недостатъчна, с приемането на новия учебен план на специалност „Социални дейности“ във Факултета по педагогика през учебната 2024/2025 г., нейната продължителност е увеличена почти двойно.

Мотивите за тази промяна, иницирана след продължителни наблюдения, дискусии и анализи от академичната общност, са свързани и с въпроса относно мнението на социалните работници за баланса между теорията и практиката. Тук според отговорите на повече от половината от анкетираните (61,9%) се налага виждането, че студентите, въпреки че свързват натрупаните през годините на следване теоретични познания с практическото реализиране на дейността по време на преддипломната практика, се нуждаят от балансирано, пропорционално редуване на теория и практика.

Като резултат от практическата дейност и провеждането на преддипломната практика 71,4% от базовите специалисти отчитат, че именно тя е един от значимите фактори и оказва съществено въздействие върху студентите не само за професионалното им формиране, но и като цяло за отношението им към самата професия. Повече от половината (66,7%) смятат, че преддипломната практика се оказва ключова при мотивацията им за избор на работа по специалността/профила след тяхното завършване. Показателно е, че 61,9% от анкетираните отчитат, че „съединяването“ на теорията с практиката се осъществява именно през този период, когато студентите разбират и осмислят взаимовръзката между двете неразривно свързани части – теоретичните знания и практическите умения.

В приложен аспект разбирането, че преддипломната практика развива практическите умения на студентите за прилагане на конкретни методи, се споделя от 47,6%, което може да се разглежда диференцирано от гледна точка на специфичните работни профили, които изискват понякога по-продължителна практическа дейност. Въпреки че следва да се отчитат различните специфики в социалните услуги и работа с различни групи потребители, според 71,3% от анкетираните преддипломната практика помага на студентите да изградят отговорно необходимите/базови професионални умения и компетенции. Това е видно и от начина, по който студентите подхождат към

поставените от базовите специалист задачи, като 66,7% от тях смятат, че то става активно и отговорно. При комуникацията между базовите специалисти и студентите по време на практиката важна роля има разбирането помежду им, което показва, че те „говорят“ и „се разбират“, на професионален език и ниво (според 66,6%).

В цялостен план за пълноценното и правилно протичане на теоретико-практическото взаимодействие в своеобразната триада „преподавател – студент – базов специалист/практик“, важна роля има и сътрудничеството между отделните структурни звена. Повечето (80,9%) от базовите специалисти смятат, че има установен синхрон и взаимодействие с академичната общност преди, по време и след провеждането на практиката на студентите.

Не така стои въпросът по отношение на изготвянето и предаването на портфолиото от страна на студентите, с което те отчитат пред университета и академичните ръководители преминаването на практическата си подготовка. Съществуват различни мнения относно изготвянето на портфолиото за преддипломната практика, където според базовите специалисти (в зависимост от профилите) студентите могат да се диференцират според това дали се нуждаят от значителна подкрепа от тяхна страна при изготвянето им (23,8%); на студенти, които имат необходимост от повече предварителна информация относно съдържанието на портфолиото при неговото изготвяне (28,6%), и на такива, които се нуждаят от значително повече време за неговото изготвяне (14,3%).

Поради факта, че обратната връзка от базовите специалисти не оказва достатъчно влияние върху формирането на оценката от портфолиото, повечето от тях нямат еднозначно мнение дали то следва да се промени, или да се запази в действащия вид.

Последната група въпроси, на която също следва да се обърне особено внимание, засяга трудностите, които базовите специалисти срещат при практическото си взаимодействие със студентите. Според анализа на резултатите респондентите отчитат продължителното и ползотворно сътрудничество между техните организации и Факултета по педагогика, като почти всички базови социални услуги декларират, че преддипломната практика не натоварва или не пречи на основната им дейност. Напротив, в повечето случаи тя оказва положително влияние и дори подпомага в определена степен тяхната работа. Отговорността, с която подхождат не само студентите, но и самите специалисти преди и по време на провеждането на преддипломната практика, до голяма степен спомага за поставянето и успешното изпълнение на задачите (47,6%).

Като практики, базовите специалисти имат специфичен поглед към последващата реализация на студентите. Според диференцирането и профилната ориентация едва половината от тях виждат потенциала на

студентите в професионалното направление, по което те се обучават. Независимо от високата мотивация при провеждането на преддипломната практика, нагласата на студентите за работа по специалността е повлияна от професионалното позициониране на социалните работници.

Резултатите показват, че базовите специалисти оценяват положително ролята на преддипломната практика за формирането и задълбочаването на специализираните знания и умения на студентите. Анкетираните (76,2%) смятат, че след провеждането на преддипломните практики и полагането на държавен изпит студентите по специалност „Социални дейности“ придобиват нужната/базова теоретична и практическа подготовка и са напълно готови да се реализират професионално в сферата на социалната работа.

Заключение

Представените резултати от емпиричното изследване показват, че по-голямата част от базовите специалисти, водещи преддипломната практика на студентите от специалност „Социални дейности“, оценяват положително теоретичната и практическата подготовка на студентите преди нейното започване. Вzeti са предвид динамиката и специфичните трудности, с които базовите специалисти се сблъскват ежедневно. По време на преддипломната практика се осъществява своеобразен преход – преднамерена, плавна промяна в ролята на студентите. Тя е насочена към по-голяма самостоятелност от тяхна страна, която им дава възможност за бъдеща професионална реализация в социалната работа. Базовите специалисти подпомагат този процес, като по време на преддипломната практика влизат в ролята не само на техни ръководители, но и като техни колеги. Това до голяма степен дава повече увереност на студентите.

Отбелязаните крайни мнения на базовите специалисти, които са напълно удовлетворени или изобщо неудовлетворени от работата си със студентите, е един и същ – по 19%. Въпреки предизвикателствата в процеса на реализиране на преддипломната практика преобладаващ брой от анкетираните (76,1 %) са удовлетворени от работата си със студентите в базовите институции / на терен.

По време на преддипломната практика базовите специалисти активно насочват и насърчават студентите за овладяване на практически умения и знания, необходими в социалната работа с клиенти или различни групи потребители.

Благодарности и финансиране

Това изследване е финансирано от Европейския съюз – Next Generation EU, чрез Националния план за възстановяване и устойчивост на Република България, проект SUMMIT BG-RRP-2.004-0008-C01“ – за проект №.70-123-470

от 27.06.2023 г. на тема „Преддипломната практическа подготовка на студентите като преход към тяхната професионална реализация“, Факултет по педагогика при СУ „Св. Климент Охридски“.

БЕЛЕЖКИ

1. НАРЕДБА № 22 от 23 август 2019 г. за придобиване на квалификация по професията „Сътрудник социални дейности“ – ДВ. бр. 71 от 10.09.2019 г.
2. От учебната 2024/2025 г. учебния план на специалност „Социални дейности“ във Факултета по педагогика на СУ „Св. Климент Охридски“ е променен съобразно отчетените през последните години процеси, свързани с постоянно изменящата се нормативна уредба и взаимовръзката между теория и практика.
3. При проведено изследване сред студенти 86% от респондентите са удовлетворени в различна степен от избора на институция за провеждане на преддипломната си практика – вж. Rasheva, A.; Gadzhanova, R.; Hristov, A.; Bogdanova, M., 2024.

ЛИТЕРАТУРА

- ВЕКОВА, Л., 2022. *Образованието в професионално направление „Социални дейности“ и практическата реализация на студентите – проблеми и предизвикателства*. София: Св. Климент Охридски ISBN 978-954-07-5345-4.
- КРИВИРАДЕВА, Б.; ПЪРВАНОВА, Й., 2020. *Удовлетвореност от труда в организации за социална работа*. София: Св. Климент Охридски. ISSN 2367-4652.
- ПЕТКОВА, И.; ПЪРВАНОВА, Й.; ГОСПОДИНОВ, В.; ИЛИЕВА, М., 2019. *Стажантската практика през погледа на студенти, учители наставници и преподаватели*. София: Св. Климент Охридски. ISSN 2367-4644.
- РАШЕВА, А.; ГАДЖАНОВА, Р.; ХРИСТОВ, А.; БОГДАНОВА, М., 2024. Преддипломната практическа подготовка на студентите от специалност „Социални дейности“ като основа за тяхната бъдеща професионална реализация. *Педагогика*, Т. 96, № 5s, с. 133 –144. ISSN: 0861–3982 (Print), 1314–8540 (Online).
- СТРАКОВА, Л.; СИМЕОНОВА, Р.; ГЕНЧЕВ, А., 2024. Измерения на ценностния подход в академичната подготовка и практиката на социалните работници. *Педагогика*, Т. 96, № 5s, с. 74 – 93. ISSN: 0861–3982 (Print), 1314–8540 (Online).

Acknowledgments & Funding

This study is financed by the European Union-Next Generation EU, through the National Recovery and Resilience Plan of the Republic of Bulgaria, project SUMMIT BG-RRP-2.004-0008-C01“ – for project No. 70-123-470 of 27.06.2023 on the topic “Pre-graduate practical training of students as a transition to their professional realization”, Faculty of Pedagogy at SU “St. Kliment Ohridski.

REFERENCES

- KRIVIRADEVA, B.; PARVANOV, Y., 2020. *Job satisfaction in organizations for social work*. pp. 5 – 27. Sofia: St. Kliment Ohridski [In Bulgarian]. ISSN 2367-4652.
- PETKOVA, I.; PARVANOV, Y.; GOSPODINOV, V.; ILIEVA, M., 2019. *Pedagogy intership practice in views of students, mentoring teachers and lecturers*. Sofia: St. Kliment Ohridski [In Bulgarian]. ISSN 2367-4644.
- RASHEVA, A.; GADZHANOVA, R.; HRISTOV, A.; BOGDANOVA, M., 2024. The Pre-graduate Practical Training of Students form the „Social activities” Studies – Basis for Their Future Professional Realization. *Pedagogika-Pedagogy*, vol. 96, no 5s, pp. 133 – 144. ISSN: 0861–3982 (Print).
- STRAKOVA, L.; SIMEONOVA, R.; GENCHEV, A., 2024. Dimensions of the value approach in the academic training and practice of social workers. *Pedagogika-Pedagogy*, vol. 96, no. 5s, pp. 74 – 93. ISSN: 0861–3982 (Print), 1314–8540 (Online).
- VEKOVA, I. 2022. *The education in the professional field “Social activities” and the practical realization of student - problems and challenges*. Sofia: St. Kliment Ohridski [In Bulgarian].

THE PRE-GRADUATE PRACTICAL TRAINING OF STUDENTS FROM THE “SOCIAL ACTIVITIES” THROUGH THE VIEW OF THE BASIC SPECIALISTS IN SOCIAL WORK ORGANIZATIONS

Abstract. The current publication reflects a stage of a larger research related to the theoretical and practical training of the students from the Faculty of Education of Sofia University “St. Kliment Ohridski”. The aim is to present the opinions of the basic specialists regarding the level of theoretical and practical training of students from the „Social Activities“ major during the pre-graduation practice. The survey was conducted with 21 people (17 women and 4 men) from organizations in the field of social activities aged between 25 and 65 years. The research was carried out as part of the pre-graduate internship in social work during the 2023/2024 academic year. The summarized and systematized data show that nearly 2/3 of the basic specialists are satisfied and have a positive assessment of the theoretical training of students before their pre-graduate internship. Respondents believe that students manage to connect and apply the accumulated theoretical knowledge in real work during their internship.

Keywords: pre-graduate practice; basic specialists; social work; professional realization

✉ **Dr. Alexander Hristov, Assist. Prof.**

ORCID iD: 0000-0003-0638-5952

✉ **Dr. Aneta Rasheva, Assist. Prof.**

SCOPUS ID: 35185401700

ORCID iD: 0000-0002-0697-3693

✉ **Dr. Russana Gadzhanova, Assist. Prof.**

ORCID iD: 0009-0001-1259-0517

Sofia University

Sofia, Bulgaria

E-mail: amrasheva@uni-sofia.bg

E-mail: russana.gadzhanova@fp.uni-sofia.bg

E-mail: a.hristov@fp.uni-sofia.bg